

MILLA TÖRMÄ POHDINTOJA HYVÄSTÄ ELIN- YMPÄRISTÖSTÄ

Pauline von Bonsdorff: *The human habitat: aesthetic and axiological perspectives* (Ihmisen elinympäristö: esteettisiä ja arvoilosofisia näkymiä). International Institute of Applied Aesthetics Series Vol. 5, Lahti 1998. 357 s.

Ympäristöestetiikan nousu ajoittuu yleisen ympäristötietoisuuden heräämiseen, 1960-70-luvuille. Ympäristöestetiikassa kiinnostuksen kohteena ovat muun muassa ympäristön kauneusarvot, esteettinen kokemus, ympäristön käsite sekä ihmisen ja ympäristön suhde. Suomessa alan uranuurtaja on Yrjö Sepänmaa, jonka väitöskirja *The beauty of environment: a general model for environmental aesthetics* on vuodelta 1986. Sepänmaan lähestymistapa on analyyttinen ja hän on erityisesti tarkastellut luonnonympäristön kauneusarvoja.

von Bonsdorffin väitöskirja jatkaa Kansainvälisen Soveltavan Estetiikan Instituutin julkaisusarjaa. Samassa sarjassa on aikaisemmin ilmestynyt von Bonsdorffin toimittama Ympäristöestetiikan polkuja, jossa erästä käytännön esimerkkitapausta lähestytään ympäristöestetiikan näkökulmasta useasta eri suunnasta. von Bonsdorff on kirjoituksissaan keskittynyt rakennettuun ympäristöön ja kaupunkisuunnitteluun.

Väitöskirjan lähtökohdat ovat fenomenologisessa ja esteettisessä ajattelussa. von Bonsdorffille fenomenologinen lähestymistapa on hedelmällinen, sillä se on ”vastahakoinen heikentämään ja käsitteellistämään inhimillistä kokemusta”. Estetiikan kautta ympäristö voidaan paremmin ymmärtää kokonaisuutena, mikä on sen merkitys ja potentiaalinen arvo ihmiselämälle. Tarkasteluissa ei kuitenkaan rajoituta pysyttelemään striktisti estetiikan alueella, sen funktio on toimia valonheittimenä. von Bonsdorff on kiinnostunut yksilöllisestä kokemuksesta ja sen suhteesta julkiseen tilaan ja merkityksen rakenteisiin. Hän kysyy muun muassa rakennusten olemuksen perään, ”miten rakennuksista tulee sitä mitä ne ovat, kadun varressa”. Rakennukset ja kau-

pungit eivät ole kokijasta irrallisia objekteja, vaan kokijan tavoin ne sijaitsevat jossakin, niillä on oma historianansa ja merkityksensä.

Teoksen ensimmäisessä osassa lähdetään liikkeelle ihmisestä (yksilöstä, kokijasta, subjektista) ja kokemuksesta. Kaikki havaintokokemukset, kaikki inhimilliset kokemukset ovat ’ympäristöllisiä’ siinä mielessä, että ne tapahtuvat tietystä kontekstissa, tietystä tilanteesta. von Bonsdorff erottaa ympäristökokemuksen ja kokemuksen ympäristöstä, hänen mukaansa vain jälkimmäisessä tapauksessa suuntaamme huomionsi ympäristöön. Ihminen on aktiivisesti sitoutunut maailmaan ja passiivisesti subjektina sille, ihminen on luoja ja luotu. Työn tässä osassa on tarkoitukseksi rakentaa siltä arkikokemuksen ja esteettisen kokemuksen välille. Kirjoittaja toivoo, että esteettinen ulottuvuus voidaan ymmärtää potentiaalisenä jokaisessa tilanteessa, ja että estetiikan yhteys ja arvot elämään yleensä tulevat osoitetuksi.

Luvussa yksi esitetään fenomenologinen näkökulma kokemiseen, perustana Maurice Merleau-Pontyn ajattelu. Kokija ei ole vain ruumiillistunut mutta myös historiallisesti sijaitseva olento. Olemassaolo on topologista, subjekti on upotettuna maailmaan sen sijaan että se ajelehtisi kaiken yläpuolella ilmapallon tavoin. Havainnoija on siis tilanteesta ympäristöön ja maailmaan. Kokiessaan maailmaa havainnoija kokee välttämättä myös itseään, subjektiivinen kokemus on intersubjektiivisuutta. Luvussa kaksi tarkastellaan esteettisen kokemuksen ja ympäristön suhdetta. Kokija ja ympäristö eivät ole toisistaan erillisiä, ne voidaan nähdä kokemuksen kahtena napana. Kokemuksen kahden puolen, subjektin ja maailman, korostaminen ei merkitse ontologista dualismia. Jotta voidaan havaita jotakin, kohde täytyy havaita joksikin tietystä pisteestä, lähtökohdasta käsin. Esteettisessä kokemuksessa sekoittuvat kokijan aistimukset, aikaisemmat muistot ja kokemukset, tiedot, taidot ja arvot. Esteettinen kokemus on rikas, se suuntautuu niin menneisyyteen kuin tulevaankin.

Teoksen toisessa osassa siirrytään rakennetun ympäristön tematiikkaan. Kirjoittaja on kiinnostunut siitä, miten ympäristö ”omaksutaan” ja miten siitä tulee osa elämäämme. Tarkoituksena on valottaa persoonallisten ja kollektiivisten kokemuksien sekä historiallisten ja poliittisten mer-

kityskerrostumien suhteita. von Bonsdorff kysyy, miten julkinen merkitys tulee subjektiiviseen kokemukseen ja miten se muunnetaan käytännöllisissä, kognitiivisissa ja kuvitteellisissa prosesseissa. Työn tässä osassa keskitytään rakennetun ympäristön ja luonnonympäristön elementtien kuvailemiseen ja analysoimiseen.

Luvussa kolme tarkastellaan ympäristön ja rakentamisen ontologisia kysymyksiä. Keskiössä on luonnollisten ja rakennettujen tilojen prosessuaalinen ja heterogeeninen luonne. Prosessuaalinen lähestymistapa on hedelmällinen käytännöllisen ja esteettisen näkökannalta. Kirjoittajan mielestä on parempi nähdä ympäristö kehittyvänä, muuttavana ja monin tavoin heterogeenisena kokonaisuutena kuin tiettyinä hetkinä luotuna objektijoukko. Luvun neljä otsikkona on Koettu arkkitehtuuri. Siinä tarkastellaan merkitystä rakennetussa ympäristössä joka tässä käsitetään arkkitehtuuriksi. Merkitys on muuttuva ja sidoksissa historiaan. Painotus on kulttuuristen ideoiden, ideaalien ja käytäntöjen ilmauksessa ja artikulaatiossa. Luvussa viisi, otsikkona Täyteläisyys ja unohtus, keskeisenä teemana on ympäristön yksilöllistäminen tunnistetuksi ja omaksutuksi elinympäristöksi. Ihminen kokee ympäristöään tietystä paikasta, tilanteesta on dynaaminen ja alati muuttuva.

Teoksen kolmas osa on otsikolla Arvoilosofisia näkymiä. von Bonsdorff painottaa, että keskityttäessä arvoihin nousee hyvin esille maailman ja inhimillisen subjektin erottamattomuus; arvo esiintyy vain suhteessa, relaatioissa. Kirjoittaja tekee erottelun ympäristön arvoihin ja arvoihin ympäristössä. Edelliseen lukeutuvat ilmoitetut ja asetetut arvot, tähän sisältyvät myös sellaiset arvot jotka on ilmaistu rakennusten kautta. Arvot ympäristössä käsittelevät mahdollisuudet merkityksellisiin kokemuksiin, jotka on hankittu ympäristössä. Arvoilosofiset näkymät ovat kriittisesti esteettisiä. Ne koskevat sitä miten käännyimme maailmaa kohti ja miten asumme. Rakennettu ympäristö antaa meille mahdollisuuden suuntautua tiettyyn suuntaan maailmassa. Kuitenkin se, mitä rakennettu ympäristö pyrkii ilmaisemaan ei ole aina identtinen sen kanssa mitä havaitsemme. Rakennusten kautta tiettyjä arvoja tuodaan esille ja niiden avulla meihin pyritään vaikuttamaan sekä tietoisesti että tiedostamattomasti.

Luvussa kuusi tehdään havaintoja

nykyajan rakentamisesta. Kaupungeissa on liian vähän tilaa ”yllätyksille” ja elämälle ylipäättäen. Ihmisen toimintaa on eriytetty ja rajoitettu: nukumme, työskentelemme ja harrastamme eri paikoissa. Ihminen on vieraantunut luonnosta, situaatiostaan ja muista ihmisistä. Rakennukset representoivat yhteiskunnan keskeisiä instituutioita ja arvoja. Arkkitehtuurissa on kyse vallasta ja vallankäytöstä. Jotta voimme ymmärtää kokemuksen olosuhteita nykyisessä tilanteessa von Bonsdorff lähtee tutkimaan kolmea rakentamisen aluetta. Näissä kaikissa, ylikansallisten yhtiöiden edustusrakennuksissa, liikenne- ja kommunikaatorakenteissa sekä kulttuurista ja uskonnollista merkitystä omaavissa rakennuksissa, on tehty merkittäviä investointeja suhteessa taloudellisiin ja symbolisiin arvoihin. Valta keskittyy, mutta sitä on entistä vaikeampi paikallistaa fyysisessä tilassa. Luvussa seitsemän aiheena ovat kuvitellut topologiat. Kirjoittaja kääntää keskustelun ympäristön potentiaaliin arvoihin tarkastelemalla olemassaolon poliittisia, sosiaalisia ja luonnollisia ulottuvuuksia. Päämääränä on inhimillisesti arvokkaan ja rikkaan elämän mahdollistaminen kaikilla olemassaolon tasoilla.

Teos ei ole luonteestaan johtuen helppo luettava. Se vaatii lukijalta kiinnostusta aihepiiriin sekä keskittymiskykyä. von Bonsdorff käyttää tekstissään paljon esimerkkejä ja lukija voi niitä itsekkin keksiä reflektoidessaan omia kokemuksiaan ja toimintatapojaan sekä ympäristösuhteitaan. Jossain kohdissa lukukokemus onkin miellyttävä juuri siitä syystä, että voi rauhassa jäädä itsekseen pohdiskelemaan, teksti kun herättää ajatuksia moneen suuntaan. Lukija huomaa omien kokemusten kautta olevansa asiantuntija monissa itseään koskevissa kysymyksissä. Edellä mainitun perusteella on erittäin kohdalista vaatia Maija Meikäläiselle oikeutta osallistua suunnitteluun. Tämän teoksen soisi löytävän tiensä usean poliitikon ja virkamiehen sydämeen, sillä kustannuslaskelmia tuijotettaessa rakennetun ympäristön laatu on vaarassa jäädä lapsipuolen asemaan. Laatukysymysten parissa painiskelevat myös suunnittelijat ja rakentajat, löytäkööt hekin teoksesta ohjeita huoneentauluunsa.